

4. Олексюк Н. Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних Сил як важливий напрям соціальної політики у США. *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід*. Тернопіль, 2018. С. 182-196.
5. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю. Методичний посібник. Упоряд. Волгіна О., Іванова О., Лялька Т. К., 2022. 78 с.

Кивлюк О.П.

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВІДПОВІДАЛЬНЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Феномен відповідального громадянства обумовлений процесами формування соціально-правового відповідального суспільства в контексті сучасних процесів: глобалізації, цивілізаційних криз (гуманітарної, екологічної, ціннісної тощо), цифровізації, а для України – міжнародного збройного конфлікту (російсько-української війни). «Відповідальне громадянство – це не лише певна норма правової поведінки, комунікації, співіснування держави та громадянина, а й усвідомлення її значимості, необхідності її продукування, готовності суб'єкта до управління та самоконтролю. Саме тому феномен відповідального громадянства не можна розглядати лише в межах позитивно-правової свідомості, адже воно формується правосвідомістю з точки зору природного права її морально-етичної ідеалістичності, але все ж таки в контексті дуальності існуючих правових концепцій» [2, с. 59]. Отже відповідальне громадянство – це, так би мовити, один з орієнтирів/напрямоків цивілізаційного морально-етичного розвитку соціуму в полі концепції правосвідомості та ціннісного виміру.

Поява феномену та функціональність відповідального громадянства в контексті високого рівня юридично-правової грамотності, сформованості правосвідомості та патріотизму населення/громадян певної держави (наприклад, України) можливо б залишилося без уваги, як світової спільноти так і всередині країни, аби не конфлікт/криза/тригер, що спровокували актуалізацію проблематики. Для українців

відповідальне громадянство почало ототожнюватися з національною ідентичністю та соціальним патріотично вмотивованим інтелектом. Хоча треба відзначити, що феномен відповідального громадянства не може бути обмежений кордонами певної країни, а от прояв та рівень функціональності та прогресивності даного явища далеко нерівноцінні. Отже дисгармонія цивілізаційного розвитку спостерігається не тільки у інформаційно-технічному, чи то економічному, чи то науково-освітньому, чи то цифровому вимірах, а і у соціально-правовому. Наприклад, «відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій – це безпечне і відповідальне використання онлайн-технологій для активної взаємодії з суспільством, владою, освітою, що дає людям можливість використовувати переваги цифрових технологій ефективним способом»[1, с. 226]. В контексті соціально-правової сформованості відповідальне громадянство являє собою «силу», яка провокує, чи то виступає ініціатором відповідних трансформацій, що слугують причиною/можливостями соціокультурних змін та розвитку цивілізації взагалі.

На тлі концепції сталого розвитку суспільства, процесів європейської згуртованості та інтегрованості, розв'язання збройного конфлікту в центрі Європи здавалося б не можливим, але, на жаль, є незаперечним фактом, що з одного боку показало високий рівень правосвідомості, толерантності, солідарності та відповідальності європейських країн, а з іншого боку рівень патріотичності та громадянської відповідальності українців. «Нині можна констатувати високий рівень відповідального громадянства як прояву правосвідомості та патріотизму серед молоді та освіченого критично мислячого покоління українців з огляду на сучасні українські реалії»[2, с. 58]. За лічені дні після повномасштабного вторгнення в міста та селища України з'явилися оборонні споруди, самоорганізовувалися волонтерські рухи у підтримку ЗСУ України, центри психологічної підтримки, пункти харчування та обігріву постраждалим від російської воєнної агресії. Відповідальні громадяни країн-партнерів допомагали і продовжують допомагати збирати кошти для ЗСУ, медичні та інші гуманітарні потреби українського народу.

Крім того, треба зазначити, що відповідальне громадянство як явище формується в процесі соціалізації особистості. В сучасному світі людина не може

існувати за межами соціуму. Вона є його частиною та його творцем. Поведінка людини як громадянина не лише корегується у відповідності до певної правової норми, а є комплексом інтегрованих соціокультурних практик: національних традицій, уявлень, поглядів, ідей та ідеологій, почуттів та ідентифікацій.

Ідентифікація особистості як громадянина в межах держави становить основу соціальної ідентичності. Специфіка соціальної ідентичності розкривається через призму взаємовідносин/взаємозв'язків особистості з категоріями соціальних систем та інституцій, що актуалізують процеси самоідентичності з метою віддзеркалення відповідного «соціального припису/норми». «Ідентифікуючи себе тим чи іншим чином, людина припускає, що якщо люди, які її оточують, належать до однієї з нею групи, то для них будуть важливими і ціннісно значущими ті самі ідентифікаційні ознаки. (...) А засвоєння і розуміння множинності ідентифікацій забезпечує формування складності ідентичності і гнучкості у самопрезентації та сприйнятті інших. Якщо у людини відрефлексована можливість власної складної та багатогранної ідентичності, то, вірогідно, вона буде легко сприймати інших як носіїв іншої ідентичності»[3, с. 90].Проблематика самоідентичності, усвідомлення себе в суспільстві, приналежності до певної соціальної групи, спільноти, нації розглядалася в роботахХ. Ортега і Гассет, Ч. Кулі, Дж. Г. Міда, Е. Еріксона та інших.

«Соціальна ідентичність як вихідна точка між групової/міжособистісної взаємодії визначається знанням про групову/соціальну належність і ставленням до неї» [3, с. 91].Ідентичність у соціальних контекстах аналізувалася в роботах П. Бергера та Т. Лукмана, також М. Шерифа, Е. Геддіна, Дж. Тернера, Е. Дюркейма тощо. Групова ідентичність – це переформатування ідентичності «Я» в ідентичність «Ми», тобто приналежність до певного соціального утворення/середовища під впливом якого проявляються соціокультурні, політично-правові, економічні, ціннісні ознаки. Треба відмітити, що описані вище характеристичні ознаки не вичерпують поняття соціальної ідентичності, а лише створюють уявні межі її функціонування.

Відповідальне громадянство в межах соціальної ідентичності, на наш погляд, можна було б одночасно віднести до наступних груп: групи політико-громадянського усвідомлення себе членом певного суспільства в межах конкретної держави, тобто

громадянина-індивіда, який має прихильність/належність до політичних інституцій; національної ідентичності – усвідомлення приналежності до нації-держави, що має власну історію, культуру, цінності, традиції, ідею, територіальну цілісність тощо; соціокультурної ідентичності – асоціацією себе з певною етнокультурою, прийняття культурних цінностей, структури та системи соціальних відносин та процесів.

Отже, відповідальне громадянство на засадах соціальної ідентичності формується не лише в межах певної соціально-правової норми комунікації, національно-культурних традицій, політично-економічних ідеологій та інституцій, функціонування, співіснування та інших взаємозалежностей між державою і громадянином, а створює умови щодоготовності суб'єкта самоідентифікуватися в конкретному соціумі. З іншого боку, популяризація теорій ідентичності, в даному випадку соціальної, породжує зміни в системі, структурі, змісті та інших характеристичних ознаках суспільства, створюючи певні інтеракції.

Акцентуючи увагу на значимості відповідального громадянства, констатуємо факт існування даного феномену в українському суспільстві, що на превеликий жаль обумовлено соціально-політичною кризою останнього десятиліття, війною в країні та нескореним прагненням українського народу до збереження свободи, національної ідеї, культури, традицій та ідентичності. Поруч з цим треба зауважити, що «концепція відповідального громадянства не може обмежуватися певними кордонами/співтовариствами/країнами, тому проблематика відповідального громадянства як глобального мультинаціонального явища має перейти в статус цивілізаційної ідеї» [2, с. 59].

Література

1. Воронкова В.Г., Кивлюк О.П. Відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій. *Modern scientific strategies of development : collective monograph* /Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GSPublishing Services, 2022. С. 226-249 (349 p). doi: 10.51587/9781-7364-13395-2022-008.
2. Кивлюк О.П., Задорожна О.М., Мордоус І.О. Відповідальне громадянство у понятійно-категоріальному полі філософія права. *Освітній дискурс : збірник наукових праць*, 2022. Випуск 39 (1-3), 56- 72. doi:10.33930/ed.2019.5007.39(1-3)-4.
3. Кухарук О. Ціннісна складова соціальної ідентичності у прогнозуванні соціальної взаємодії. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 11. С. 87–93. doi:10.30970/PS.2021.11.12.